

A MÁSODIK VERSESKÖNYV

SIMAI MIHÁLY: LÁTÁS ÉS LÁTOMÁS

Első kötetében — *A virradat vitorláiban* — még bőséges szavú költő. Úgy gondolja, s ez nagyon természetes induló poétánál, hogy a költői szó maga a megváltás, s e megváltói képességnek ő boldog birtokosa: „*Azt akarom, hogy kék tekintetem / betoppanjon mindenki otthonába, / hogy jókedvem vörös csokorként / szorítsa kezébe a váza, / hogy a küszöbök meg a huzatos ház / s a mély házmesterek rámismerjenek,...*” Ez az ifjú költő még azt hiszi, abban, ami a versírás, valami küldetés foglaltatik; a költő a nép előtt jár, példa. A vátesztudat egy demokratizált változata működik eszméletében; a költészetről, a a költői hivatásról olyas naiv hitet éltet magában, amilyen tulajdonképp csak igen keveseknek, nagyon rövid időre adatott meg az irodalomtörténet tanulása szerint is. Mégis rokonszenves ez a költői magatartás, mert a jellemzett szituációt az ifjú poéta halálosan komolyan gondolja, éli. A közéletiség még romantizált változata, sok jó szándék és még több szöveg. E sok szöveg inkább poétikai gyakorlatnak, technikai önképzésnek jó inkább ugyan, mint lírának, de jelen van azért a költői is. Leginkább az biztat a bőszevűségben, hogy Simai minden, számára rokonszenves, költői hangot és technikát el tud tanulni. Fejlett formaérzék, szembetűnő képfantázia, biztos ritmuskezelés ígéri, hogy ebben a zsege kötetben költő nyiladozik. Formai és ritmikai változatosság jellemzi az első könyvet, a másodikat, s erről szólóanánk ez alkalommal, épp ellenkezőleg, az egyneműség, az egyszerűsödés. A szűkszavúság is.

A korszerűség igényéből indulnék ki. Ez a fogalom természetesen eléggé meghatározatlan tartalmú kiindulásunkban. Minthogy eléggé nehéz magát a kort, a jelent, magunkat, mindnyájunkat definiálni. Mégis, ha a korszerűségről beszélünk, erről a nehéz meghatározatlanságról kell szólnunk. Van-e a költőnek valamely látomása erről a komplexusról? — s minthogy magunk is bírunk — legalább absztrakcióképp — némely képzetrendszer, szembesülhetünk Simai költői anyagával, tartalmiságával, formaságával, s így megközelítjük a korszerűséget is, mint Simai lírájának mértékét.

Természetesen, a korszerűséget, mint költői állapotot akarjuk meghatározni.

Itt várok átkelésre ez átmeneti korban,”

— írja Simai kötetének címadó versében.

Ez a kijelentés önmagában közhely, és vannak Simai lírájának más ilyen közhelyei is. Ezek ugyan nem hatnak meg bennünket, noha tudjuk, minden igazi közhely aranyigazság. De mit jelentenek ezek az igazságok a költészet szempontjából? Az átmenetiség éppen? A személyiség nehezen meghatározható voltát jelenti, a hős — lírai hős — sajátos minőségét ígéri.

Mi történik a lírai hőssel az átmeneti korban? — az átmeneti kor költészetében? Eltűnőben és feltűnőben van. Eltűnőben például a tárgyias lírában, s az ilyesféle költészet korunkban vitálisabb, mint gyanítanánk, feltűnőben a látomásos lírában, amelyre nézve a lírai hős oly nehezen határozható meg. Simai könyvének címe: *Látás és látomás*. Talán nem tévedek, ha úgy vélem, a költő a látásban a tárgyiasra céloz, ahogyan nyilvánvaló, hogy mire a „látomás” szóval.

A világgép, amelynek jelenléte, ki-mondatlanul is bizonyos evidenciája oly szilárd téridős struktúrát biztosít a klasszikus vagy népi költészetnek, bámulatos plaszticitást a lírai hősnek, bizonytalanságával vagy hiányával forrongó és bizonytalan állapotban tartja a verset, strukturális rendjét felbontja, s az egyes vers gyakran kényszerül arra, hogy ne legyen egész, csak az *Egész* egy mozzanata. Nem ritkán tapasztalhatni a modern lírában, hogy egyetlen vers, önmagában, társai után kiált, s értelmét és értékét csak más versekkel való összefüggésben mutatja meg. A költészet egésze hordozza az ő értelmének kulcsát, mert a világgép nem kívül van a versen, hanem belül, az adott költő egész lírájában. Az értékek rendjének átalakulása, s ez az átmenet egyik szellemi jellemzője, a költőt a költészet alapjainak és határainak kutatására „kárhóztatja”. Arra törekszik a lírikus, hogy minden egyes versében az elemi relációkat szövegezzék meg, ahol még, vagy már evidens: *költészet lehetséges*. S ami végül ugyanaz: a személyiség elemi struktúrájára redukálódik a líra, mert a költő tudja, hogy semmi nem bizonytalanabb, mint az ő személyiségének apriori adottsága. Ha korunk lírikusa túlságosan magabiztos a lírai hős tekintetében, vagy anakronisztikus némiképp, vagy pedig — ami még rosszabb: epigon és retorikus. Mindezzel azonban nem azt akarjuk állítani, hogy nincsen biztos arcélú lírai hős. Ellenkezőleg. Van, de csak akkor igazi, ha önmagát, mint tár-

gyi dialektikát fejt ki. Ha példázza a marxi igazságot: az ember a gyakorlatban magát teremti, a világot alakítja ön maga felismerését is kialakítja.

Simainál — első könyvéhez képest — megtörtént az a földcsuszamlás, amit elsősorban ott érthetünk tetten, hogy a magabiztos lírai hős eltűnt költészetéből, s helyette megjelent a nehezen definiálható személyiség, egy olyan struktúra, amelyik a versben szeretne objektívalódni. A vers itt egzisztenciális tevékenység. Önalakítás. Az ilyen lírát kreatívnek is szokták mondani. Valami hasonló figyelhető meg egyébként a Simainál idősebb, jóval korábban indult lírikusnál, Takács Imrénél. A magyar költészetből talán hiányzik is az ilyen hang. Intellektuális ez, közvetlenség, absztraktság jellemzi. Ez a líra elhagyja a spontán költőiséget ígérő tájakat, mint ahol például a népdal-hang virágzik, s kietlen tereken járva, megpróbálja a költőit megteremteni. Simai egy életforma és szemlélet vesztese után a város, a kövilág honosaként írja új verseit, a gondolatot átérezve; s ezek a költemények most akkor ígéretesek, ha intellektuálisak, s akkor kedvetlenítenek, ha úgy érezvén, nem megy az ének, erőlteti és szerepbe kívánkozik.

Ha azt állítottuk imént, hogy a túlzottan magabiztos lírai hős epigonságra és retorizmusra kárhozottatott korunkban, ezzel csak annyit kívántunk jelezni, a korszerű lírai személyiség problematikája majdnem lehetetlenné teszi a természetes naivságot és a hiteles szónokiasságot. És ha mi itt most rámutatunk Simai epigonkodásaira és retorizmusára, evvel már bíráljuk őt, hogy rámutathassunk azokra a mozzanatokra, amelyek e költészet lehetőségét és jövőjét ígérk.

Simainál néha ráismerünk Kassák hangjára. Arra az érett dikción, amely oly szépen jellemzi *A tölgyfa leveleit*. S ezen azért csodálkozunk, mert amit Simai akar, az távol áll Kassáktól. Mi sem indokolja a tulajdonképp csak ritmusa és versmondati vonzalmat. Egyik darabjában édesanyja ül egy konyhaszéken, lábát áztatja lavór vízben a kedves aszszony.

*„Egészen kicsi ez a láb, amely valaha
lángoltatta csárdásokat...”*

Sinka István anyja is balladát táncolt, emlékezünk, de Simai remek leleménnyel szövi tovább a verset:

*„kék kígyók hemzsegnek rajta —
belemélyeszlik fájdalmas
méregfogukat.”*

A két sor együttozása messzire indáztatja az asszociációt. Mi van előbb? A pillanat, amely a képet keretezi, és a fájdalmas láb a lavórban? — vagy a

múlt, midőn még táncos volt az a láb? Mert ez a csárdásokat lángoltató láb most is lángol. Most a kék kígyók lángoltatják. S úgy hemzsegnek a kígyók csak igazán, ha a csárdás mozgalmasságát is felidézte a költő. Az időt játszotta ki. A csárdást táncoló láb és a csárdás mozgalmasságát idéző kígyók, a fájó, duzzadt kék erek látványa, egyugyanazon kép elemei, s az édesanya ott a széken — maga az időtlen látomás. Egy másik helyen ilyen sorra leltünk Simainál:

*„A csókok kiültek ereszküre,
a szájra...”*

ismét másutt:

„A kéttornyú megérkezés Szegedre...”

de még jobb:

*„A számon tilkadtt rétek ülnek
s hőség ekézte bánatok...”*

Végül:

„piros tetőkkel cserepes szádon...”

Az ilyen képek csakúgy a térnek és időnek kijátszásai, mint az imént elemzett helyzet. A kétirányú megérkezés csakis úgy lehetséges, ha nem fontos, hogy a közeledő szubjektum s a közelített objektum, a szegedi dóm, felcserélődik. Mert mindegy. A kéttornyú megérkezés ugyanis a lélek készsége. Simai nem a látványt akarja, hanem a látomást, nem a tárgyakat, hanem azok viszonylataiban is az őt leginkább érintőket.

Viszont: Van egy szerkezettypusa, amely kifejezetten és szügyentelenül — retorikus.

„Mert minden csodálatos volt...”

— kezdi, aztán sorolja, mi volt csodálatos, és ismét:

„Mert minden csodálatos volt...”

s így tovább, szinte megállíthatatlanul. Egy másik vers pedig a nagyhangú cinikusokat idézi: *„A nagyhangú cinikusok, akik...”* — és sorolja őket, hogy újra mondhassa: *„A nagyhangú cinikusok...”* Ezt a szónokiasságot már ott nyakon csíphetni, midőn a *„minden csodálatos”*-at úgy a múltba tette, mintha egy pályája delelőjén túl élő költő fogalmazna. Pedig Simai még lesz, nem pedig „volt”. Felismerjük-e az epigonkodás és a retorizmus közös törzsét itt? A szerepjátás az. A kútágas törzse, mint két ága az utánzás és szónokiasság. Ezen a kútágason függ az a bizonyos hórihorgas gém, amelyik mélyen néz a kútba, de hiába, mert abban a kútban nincsen már víz, a költészet éltető vizét más forrásnál találja meg Simai!

Valahol ezt írja:

„A költő az idő világtájai mellett ül...”

Ahogy korábban azt írta, a költő az átmenet korában él. Nos, éppen arról van szó, hogy az ilyen absztrakciókat és valódi közhelyeket érzékletes lírává énekelje. Mikor elfeledkezik, mikor belefeledkezik, akkor már sikerül!

„Beszélt, beszélt
Nem mozdulhattam
Mit tudta ő, hogy mélyeimben
[valahol
mint egy mag érlelő csonthéjában
dalol
a legszebb kimondhatatlan
Beszélt Nem mozdulhattam
Éreztem
hogy egy elnyomott ásitásban
buborékként föl száll arcom
szertepattan

Mit tudta ő
beszélt fecsegett tovább
hülyén
s néha mélyen a levegőbe nézett
szemem helyén.”

Egy költő, aki ilyen irgalmatlan és pontos önszemlélettel képes fogalmazni, azt hiszem, mégis tudja a dolgát. Ilyenképp ezeket a sorokat már nemcsak az ő kedvéért írtuk le. A korszerűségről, annak egy lehetséges lírai kifejezéséről medítettünk. A korszerű lírára nézve farragtunk le néhány eszmeforgácsot az idő fájáról. De ez a fa most Simai Mihály verseskönyve volt, ezeket a forgácsokat az ő lírájából farigcsáltuk, nyilvánvaló. Legyen hát ez a tény Simai Mihály második kötetének dicsérete. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1965.)

BATA IMRE

UTÓHANG A MEGPRÓBÁLTATÁSHOZ

BIHARI SÁNDOR ÚJ VERSESKÖNYVÉ

Bihari Sándor első kötete 1953-ban jelent meg (*Emelt fővel*). Ekkor még nem ötvöződik eléggé sajátos költői alkata „világra irándó gondolataival”. Egy évtized múlva jelentkezik ismét *Vándor, neonfényben* című verseskönyvével. A hosszú szünet nem valamiféle visszavonulás és eseménytelenség, hanem a költővé, az egyén és a társadalom viszonyát, korunk izgalmas kérdéseit mind érzékenyebben felfogó emberré érés jelentős szakasza életében.

Nyugtalan, kereső természet, amint ezt fél tucat polgári foglalkozása is bizonyítja. Mégsem felszívvél végzi gyakran változó feladatát, hiszen, mint mondja, verseit egy elképzelt huszonötödik órában írja. Az életnek ez a hullámverése, ez a zaklatott együttélés a hétköznapi gondjaival bizonyára jótékonyan hozzájárult ahhoz, hogy új kötetében már harmonikus egységbe kerüljenek kifejezőeszközei a tartalommal, hogy a szó természetesen igazodjék a cselekvéshez.

Kérdés: mi hát ez a tartalom, milyen világ bontakozik, miféle létaxiómái működnek a kötetben?

Elsőként szembevető erőnye, hogy egyszerű, töretlen. Mű és alkotó nem kerülnek díszharmonióba egymással; a kötet valamennyi darabjáról hihető, hogy az az egykori parasztfiú, a hivatása szerinti helyét felnövekvő rendünk, megújuló életformánk forgatagában kitartóan kutató felnőtt hiteles alkotása. Ez az öröm, a maga dolgait megelégnék az öröme dobogtatja dallá, súlyosságában is feloldottá az emberiség nevében fogant, a

közösséget érintő problémákat feszegető verseit is.

Ha Bihari költői világát csupán mechanikusan megbontva, témás, motívumok szerint sorakoztatjuk fel verseit, még az aprólékos gonddal végzett elősorolás is szegényebbnek mutatná a kötetet a maga valóságánál. Verseiben ugyanis az érthető mellett az érzékelhető világ is feltárul, a konkrét igazságok fénycsóvaiban ott vibrál az intuíciónak címzett, megsejtett valóság. A szülőföld ígézetéből kipattant *Bükkök az út partján* című vers így szélesedik a múlt szorongásaitól a jövő ujjongó szédületéig átfogóvá; „zengetitek az időt le a szívig [az elvont fájdalomig, a papírig] s fel, fel, hová emberi gondolat csak hangjaitokkal tapogathat.”

Különös melegséggel telítődik szava, amikor a szeretet motívuma jelenik meg verseiben. Gyakran az érzelem vonatkozásai — anya és szerető — is elmosódnak, annyira egy számára ez a simogató, legtermészetesebb szeretet, melynek elmaradhatatlan értelmező jelzője az áldozatvállalás, a munka.

vetkőzöl, nem a ruhából
bőrödig a szerelemhez, —
a csontodig a szenvedéshez.”

(A test tánca nélkül)

Ez az érdeken túli megnyilatkozás hozzá szívközelbe számára kedvesét. S mondhatni-e többet a szeretet lényegéről, mint amit a következő, magasröptű költőiséggel tele sorok mondanak?